

LISTY ARCHEOLOGICZNE.

II.

Prospekt na pismo archeologiczne z roku 1786. — Trachten des christlichen Mittelalters, H. Hefner. — Kunstwerke und Geräthschaften des Mittelalters und der Renaissance. — Die Kunstwerke von dem Alterthum bis auf die Gegenwart, von E. A. Mentzel. — Monumenta regum Poloniae cracoviensia. — Kodex dyplomatyczny polski. — Liber geneleos familiae Schildloviellae i Acta Tomiciansa. — Dzieje wyznania helweckiego w dawnéj Małej-Polsce, J. Łukaszewicza. — Katalog bisk., prał. i kanon. kapituły krak. — Roczniki miasta Lwowa ks. T. Józefowicza. — Pamiętniki o wyprawie Chocimskiej. — Roczniki Tow. Nauk. Krak. oddział sztuk i archeologii. — Wizerunki książąt i królów polskich. — Historia zakładów dobroczynnych krakowskich. — Dodatek tygodniowy do Gazety lwowskiej. — Slavische Jahrbücher.

Gdy nam szanowna redakcyja Biblioteki Warszawskiej użyczyła swych kolumn, na umieszczanie w nich od czasu do czasu wiadomostek z pola archeologii; sądzimy, iż nie będzie zbytecznym przytoczenie tutaj prospektu na pismo archeologiczne, o jakim u nas już za panowania Stanisława Augusta myślano. Przytoczę ten prospekt dosłownie; bo może on dokładnie wytłumaczyć ówczesne pojmowanie badań, które dziś tak ważną w literaturze naszej gałąź stanowią. Tu dodać winniśmy uwagę: iż niniejsza myśl pisma archeologicznego, której autorem jest ks. Xawery Zubowski (1), poprzedziła o pół przeszło wieku związek pierwszego w Europie towarzystwa, które istotną drogę badań wskazało. Prospekt bowiem o którym mowa, wyszedł w Warszawie 1786 r., a *Leitfaden zur nordischen Alterthumskunde* wydało królewskie towarzystwo starożytności północnych, dopiero 1837 r. w Kopenhadze, którato wskazówka stała się dla nas wzorem, gdy Towarzystwo Naukowe krakow-

(1) Ów Zubowski wydał w Warszawie 1786 r. dwutomowy zbiorek swoich wierszy, gdzie też dołączony jest prospekt o którym mowa.

skie, osobny wydział do badań archeologii utworzyło. Słowa prospektu owego są: *Kollekcyja starożytnych i tegoczesnych osobliwości w kraiu y za kraiem znajdujących się, Naród Polski interessujących. Pismo peryodyczne. Prospekt:* „Nie można mówić, aby nasz naród z dawna nie miał gustu, nie miał rezolucyi, wiedzy, szacować i starać się o to wszystko, co kiedy świat wedle swych wieków oświecenia, tworzył, poważał, i kładł między najpierwszemi osobliwościami. Ale czas każdą rzecz pożerający, bardzo wiele pozbawił nas tej szacowney starożytności, zatarał, zniszczył i pochłonał w niepamięci, te serca i ręki drogie przodków naszych pamiątki, tak, że częstokroć dopiero w szczątkach zniszczenia znajdując nieiakie ślady pięknych owych zabytków, musimy się tylko dziwić, iż to być u nas mogło, i że tak marnie zginąć dopuszczono. Musimy się gniewać i boleć, że nie było społeczesnych tak czułych, aby się nad tym troskliwiej zastanawiać umieli, a potomność, że nie jest tak szczęśliwą, aby przynajmniey obrat się kto w piśmie swoim o tym, iaką podać iey wiadomość. Świadectwem będą prawdy zebrane ostatki, które ciekawey powszechności dziś jeszcze przy tak tkliwym wieków naszych wzroku, zupełną satysfakcją, a kraiovi wysoki honor dla ich szacunku i rozliczności uczynią, spodziewam się nieochybnie. Moim to jest albowiem zamiarem, całą starać się usilnością, gdzie tylko w kraiu i za kraiem dochowana, Polkę interessująca znajduje się osobliwość, w iak naydokładniejszém opisanu w tym peryodycznym zawrzeć piśmie. Wszystkie nayradsze kollekcye, składy znamion wojny i pokoju; Pamiątki męztwa, tryumfów i rozmaitey Polaków z nieprzyaciół zdobyczy, misterne sławnych artystów dzieła w rzeźbach i malowidłach; Mauzoły, busta, kolossy i medale, a na nich, owszem gdzie tylko będące na kościołach, w kościołach, w pałacach i na pałacach etc. etc. wszystkie ryte napisy; Osobliwości gabinetów, skarbców, akademii, bibliotek, obserwatoryów, muzeów, zbroiowni, klasztorów, ogrodów, słowem: co tylko warte jest ciekawego widzenia, słyszenia, czytania, ten zbiór powszechny w sobie zamykać będzie.

Wielkie domy, Dziedzice sławy i tych zabytków przodków swoich, mężowie o dobro i honor narodu gorliwi, Miłośnicy nauki i dzieł pięknych, Rządce dyecezyów i prowincyi, Przełożeni miast, szkół, fortec, pałaców, kościołów i klasztorów: Waszey tu tylko łaskawey potrzeba pomocy, aby te

wszystkie najszacowniejsze pamiątki wyjąć z cienia, zgromadzić rozsypane, ginące z czasem i skażitelne, uczynić powszechnie wiadomemi i wieczno-trwałemi. Waszey gorliwey dobroczynności potrzeba, co tylko jest w domu waszym, i pod rządem waszym osobliwszego, naród polski zdobiącego i interesującego, kazać dokładnym, rzetelnym wyrażeniem uczynić nam komunikowanemi. Tu, tu w swoiey postaci, dałby się widzieć ów gmach ogromny gustu, zabytków, mocy i starania staro-polskiego narodu. Tuby się historia w iak nayobfitszym potoku ochywała, sztuka i dowcip znalazły przykład, a młodź dzisieysza, kto wie, ieśliby nie nayskuteczniejszą w tych obrazach uczuła pobudkę ducha przodków swoich naśladowania.

Jeśli zatem, myśl ta moja znajdzie in publico approbatę, i raczą się przyłożyć wezwani miłośnicy sławy narodu z żadaną pomocą; jeszcze zostaje, abym o porządku mojego w tym dziele rozłożenia, i w iaki sposób pretendowana ma być czyniona komunikacya, zainformował. Co do pierwszego oświadczam się, na ośm klas rozdzielić całe dzieło. *W pierwszej*: zamknąć wszystkie gdziekolwiek będące napisy, a te znowu w pięciorakim gatunku: 1) Napisy nagrobne. 2) Napisy na kościołach, pałacach etc. znajdujące się. 3) Napisy na miejscach dzieł znakomitych i pamiątkach, np. na kolosie J. K. Mci Stanisława Augusta nad rzeką Niemnem etc. 4) Napisy czasu rozmaitych tryumfów, obchodów, wiazdów etc. 5) Napisy na medalach, chorągwiach, obrazach etc. *W drugiej*: donieść i opisać co tylko jest w iakich skarbcach osobliwego w szczególności (1): 1) z pamiątek na woynach zabranych; 2) z kolekcyi rozmaitego metalu dawnych i terażniejszych pieniędzy; 3) z pamiątek przodków pokoju i woyny urzędowych znamień; 4) z rzeźb i malowidła; 5) z rozmaitey inney osobliwości. *W trzeciej*: donieść i opisać, co tylko w tym państwie rozmaitych gabinetu naturalności zawierają, także z podziałem: 1) Roślin. 2) Kamieni. 3) Kruszców i ziemi. 4) Ptaków.

(1) Dział spisane choćby katalogowe wszystkiego co posiadają zbiorcy prywatne, byłoby wielce pożądanem. Czas krakowski i Dziennik lit. lwowski umieszczeniem opisu kilku zbiorów, nadto p. Sobleszczański skonsygnowaniem skarbów naczelnika powiatu kleleckiego, ulemała uczyli przysługę. Właścicielom zbioru nietrudno podać do pism czasowych choćby tytułowe spisy; a jakże to pożyteczną byłoby rzeczą, gdybyśmy przynajmniej wiedzlić mogli: co mamy? i gdzie czego szukać?

5) Zwierząt. 6) Ryb i ziemiopłazów. 7) Półmetalów etc. *W czwartej.* Osobliwości akademii, bibliotek, szkół, muzeów, etc. a to: 1) co do instrumentów matemat. fizycz. astronomicznych; 2) co do ksiąg rzadkich; 3) co do manuskryptów oryginalnych etc.; 4) innej iakiej ciekawości. *W piątej.* Osobliwości wojenne etc.: 1) w arsenalach zdobyta broń iaka i amunicya etc. z nieprzyjaciół; 2) chorągwie, sztandary etc; 3) własne chorągwie, broń, etc. pamiątki ekspedycyi iakich, i fundatorów; 4) fortec etc, opisanie; 5) reymentów fundusze, ich rozmaite ekspedycje wojenne etc. *W szóstej.* Kościołów, klasztorów: 1) z wyrażeniem funduszków i fundatorów; 2) Rozmaitych ofert; 3) Rzeźb i obrazów osobliwszych; 4) Misterność i szacunek sprzętów kościelnych; 5) Wszelka inna osobliwość. *W siódmej.* Ogrodów i pańskich rezydencji in flore zostających, dopiero z wyszczególnieniem: 1) osobliwszych gatunków roślin, drzew etc; 2) wyrażeniem ozdób, statui, fontan etc; 3) innych ciekawości. *W ósmey.* Nieprzewidzianą osobliwość do pierwszych klas nieściągającą się. Co do drugiego następujących pytań, wyrazy staną się regułą, a to znowu wedle porządku klas wzmiankowanych. *Ad Imum.* Iaki napis? iakimi literami? w iakiej dymensyi? na iakim kamieniu, materyi, metalu? etc. od kogo ten napis położony? od kogo skomponowany? kiedy? z iakiej okazji, gdzie etc. jeśli medal lub chorągiew etc. z kąd otrzymane? Co do mauzoleów, bust, kolosów etc. Jakich wyrazów? iakiego misterstwa? iakiej wielkości? iakich ozdób, z iakiego materyału? od kogo? kiedy? komu? z iakiej okazji? gdzie? czy iey architektury i iakiej? iakiej ręki? długo robione? *Ad 2dum.* Te zdobycze wojenne, co są? wiele? komu wzięte? od kogo? kiedy? iakie są? z kąd weszły? etc. Medale iakiej wielkości? iakiej formy? co za wyrazy na sobie noszą? pod iakim rokiem bite? z iakiego kruszcuz? z kąd nabyte? wiele ich? iakiej wagi? etc. Te znamiona przodków, od kogo piastowane? kiedy? iak kosztowne? jakiego misterstwa? wielkości? z kąd weszły? etc. Rzeźby i malowidła iakiej ręki? iak dawne? co wyrażają? na iakim metalu? iakiej wielkości? iak szacowne? z kąd weszły? etc. *Ad 3tium.* Rośliny iakiego rodzaju? iakiego składu? wielkości? figury? z kąd zyskane? od kogo? dawno? etc. iaka ich własność? kolor? kwiat? etc. Podobnie co do kruszców, kamieni, półmetalów, ziemi etc. *Ad 4tium.* Te instrumenta, czyiego

wynalazku? iakiey wielkości? z iakiego materyału? do iakiego użycia? kiedy? gdzie robione? iak kosztowne? od kogo sprowadzone? iak dawno? etc. Biblioteka wiele w ogół ksiąg zawiera? od kogo założona? iak szacowna? iey rzadkie księgi? które są? od kogo nabyte? kiedy? Manuskrypta co zawierają? ieśli są oryginalne, samego autora ręki? czyli kopia? czy iest kiedy drukowana? zkąd nabyte? kiedy? od kogo? iak szacowne? etc. *Ad 5. tum.* Jakich wojen? z iakich nieprzyjaciół? gdzie? kiedy? od kogo? iak wiele? iak duze? z iakiego materyału? w iakim składzie? etc. toż o sztandarach, chorągwiach etc. Kiedy te własne chorągwie sporządzone? iakie mają znaki? w iakich były wojennych przypadkach? na iakich były ekspedycyach? kto fundator etc. od kogo poświęcane? *Ad 6. tum.* Kto fundator? z iakich powodów? iak kosztowne? z iakiego materyału? etc. iak szacowne te oferty? co wyrażają? od kogo? kiedy? z iakiey okazji? i iakiego kruszcem? iakiego misterstwa? Rzeźby i malowidła czyi obraz noszą? od kogo robione? od kogo sprawowane? dane? kiedy? *Ad 7. tum.* Gdzie te ogrody i rezydencye? iak wielkie? w iakim rozłożeniu? iakiey sztuki? iakie gatunki roślin, drzew? wiele? iak dawno? od kogo zakładane? iak sprowadzane? zkąd? iak wielkie? etc. Statuy co wyrażają? z jakiego materyału? wiele? gdzie? iak kosztowne? czy iey ręki? od kogo stanowione? kiedy etc. *Równie co do innych osobliwości.* Moznaby przydać jeszcze myśl ważniejszą: aby to wszystkie osobliwości mogły być z najdokładniejszą akkuracyą na przyłączonych ku temu tablicach wysztychowane; wszakże takowy zamiar osobliwszegoby funduszu potrzebował. Chyba nie mówię, każdy z patriotów komunikując wiadomość swoich osobliwości, chciał być tak heroicznym, iżby na odrysowanie tego koszt łożyć ofiarował; zapewna mnieyby to ieszczeby każdego kosztowało, niż przodków iego nabycie samych tak szacownych istot, a co do sławy narodu i pożytku w oczach świata ledwie nierówną czyniłoby przysługę. Prenumeratę na tak kosztowne dzieło pierwey determinować nie można, aż za odebraniem żądanych pomocy; mniey iednak czwartą częścią prenumeranci płacić będą niż inni; z wielkim takż respektem i dziękczynieniem każdego oświadczenie weyścia między prenumeratorów na czele tego dzieła zapisać przyrzekamy. Ci referować się będą do kolektora Starożytności pod adresem do Warszawy, lub będący w Warszawie do dru-

karni nadworney J. K. Mci i PP. K. E. N. Dyecezya plocka, zebrała już po większey części kościołów swoich grobowe napisy; bo naywyższy iey rady rządca umiał ieden ze wszystkich naypierwszy czuć gust y szacować te naydroższe pamiątki; niechże będzie on przykładem y pobudką dla reszty współziomków swoich, tak iak dom Jego Nayiaśnieyszy iest osobliwszą epoką uszczęśliwienia i zaszczytu oboiey Rpltey polskiey i uczonych (1)".

— Przejdźmy teraz do kroniki nowin z pola archeologii: Dr. Jakób Henryk Hefner professor w München wydaje obecnie dwa nader ważne dla archeologii ogólnej dzieła; oba ogłasza księgarnia Szmerbera w Frankfurcie nad Menem. Piérwsze: „*Trachten des christlichen Mittelalters nach gleichzeitigen Kunstdenkmalen*”; wyszło dotąd 63 poszytów z tekstem niemieckim i francuzkim, w edycyi niekolorowanėj (po 15 sr. gr. poszyt) i w piękném illuminowaném wydaniu (po 4 tal. poszyt). Objęto w tém dziele ubiory od piérwszych czasów chrześcijaństwa w Niemczech aż do XVII wieku. Do zupełnego ukończenia przedsięwzięcia, ma wyjść jeszcze 7 poszytów.

Drugim ważniejszém dziełem p. Hefnera, którego wydawnictwo teraz z panem E. Becker rozpoczął, jest: w 36 poszytach mające wyjść pismo: „*Kunstwerke und Geräthschaften des Mittelalters und der Renaissance*”. Dzieło to odpowiada zupełnie francuzkiėj edycyi: *Le moyen-age et la renaissance* par P. Lacroix et F. Seré, z którą o pierwszeństwo walczy; a nawet redaktorowie tych publikacyj już niejedne żwawe stoczyli z sobą boje po francuzkich i niemieckich dziennikach. Niemieckie *Kunstwerke* zawierają zabytki starożytności dochowane w zbiorach: Wiednia, Berlina, Drezna, Goty, Kassel, München, i Darmstadt. W zakres dzieła wchodzą pomniki sztuk, z wyłączeniem właściwego malarstwa i budownictwa, a z szczególnym względem na zabytki pamiątek z przeszłości, że się tak wyrażę, domowėj, rodzinnej. Znajdują tu miejsce: rzeźby, emalie, ozdoby i wyroby złote, srebrne i t. p., kielichy, naczynia, sprzęty domowe i kościelne i t. d.; a to z czasów od wprowadzenia wiary św. do końca XVIgo wieku. Mielśmy już sposobność oglądania kilku piérwszych poszytów. Chromolitografie prześliczne, bezsprzecznie wyższe co do wykonania od francuzkich. Każdy zeszyt prócz tekstu zawiera 6 tablic, wielkich ćwiartek; kosztuje

(1) Nie wiem czy wydało gdzie ten zbiór.